

„Miesięcznik dla buchaltery” – pierwsze polskie czasopismo fachowe z zakresu księgowości

ANNA OLEWNIK *

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja pierwszego polskiego czasopisma fachowego z zakresu księgowości wydawanego we Lwowie w XIX wieku, które stanowiło źródło wiedzy dla ówczesnych księgowych. Jako metodę badawczą zastosowano krytyczną analizę materiałów źródłowych i literatury przedmiotowej. W artykule scharakteryzowano układ, strukturę oraz treść czasopisma w podziale na tematykę księgową i umiejętności handlowe. Analiza tematyki poszczególnych publikacji pozwoliła na określenie problematycznych zagadnień z zakresu księgowości ówczesnego okresu oraz grupy odbiorców periodyku. Treść miesięcznika jest rozważana w powiązaniu ze zmianami sytuacji społeczno-gospodarczej regionu galicyjskiego na przełomie XIX i XX wieku.

Słowa kluczowe: księgowość, historia rachunkowości, czasopiśmiennictwo, buchalter, „Miesięcznik dla buchaltery”.

Abstract

„Miesięcznik dla buchaltery” – the first Polish professional journal in the field of bookkeeping

The aim of the article is to present the first Polish professional journal in the field of bookkeeping published in Lviv in the 19th century, which was the source of knowledge for the accountants of that time. As a research method, critical analysis of source materials and literature of the subject has been used. The article discusses the layout, structure and content of the journal, making a division into two sections: bookkeeping and trade skills. Analysis of chosen articles allows identification of accounting issues addressed in that period and the recipients of the journal. The content of the journal is discussed in the context of socio-economic changes in Galicia at the turn of the 19th century.

Keywords: bookkeeping, history of the accounting, periodicals, bookkeeper, „Miesięcznik dla buchaltery”.

---

* Mgr Anna Olewnik, asystent, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Katedra Rachunkowości Finansowej, aolewnik@umk.pl

Wstęp

Wydawnictwa fachowe są to pisma, których treść jest adresowana do osób korzystających z nich w swojej pracy zawodowej. Tytuł fachowy spełnia rolę pożytecznego dodatku w pełnieniu obowiązków na określonym stanowisku. Jedną z grup prasy fachowej są pisma branżowe (Rawski, 2006, s. 7, 10–11). W 2014 roku w Polsce wydawano 25 czasopism specjalistycznych z zakresu rachunkowości, które traktuje się jako jedno ze źródeł poszerzenia wiedzy i umiejętności dla osób zawodowo związanych z księgowością (Sojak, Krause, 2014, s. 236–247).

Źródłami badań naukowych nad historią rachunkowości są m.in.: instruktarze ekonomiczne, dokumentacja, sprawozdania finansowe oraz podręczniki rachunkowości. Uzupełnienie informacji na temat stanu wiedzy i praktycznych rozwiązań księgowych z przełomu XIX i XX wieku stanowi czasopiśmiennictwo specjalistyczne o tematyce księgowej. Materiał ten rzadko traktowany jest jako źródło badań i analiz naukowych¹. Artykuł okolicznościowy upamiętniający 55. rocznicę pierwszego wydania „Miesięcznika dla buchalteryi” pojawił się na łamach czasopisma „Rachunkowość” (Bień, 1964).

Przedmiotem niniejszego opracowania jest „Miesięcznik dla buchalteryi” czasopismo poświęcone rachunkowości oraz nauce umiejętności handlowych², czyli pierwsze polskie czasopismo z zakresu księgowości wydawane we Lwowie w latach 1899–1900³. Na prośbę kierownika Katedry Rachunkowości Finansowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, prof. dr. hab. Sławomira Sojaka, pismo to zostało zdigitalizowane i od stycznia 2017 roku jest dostępne również w wersji elektronicznej⁴.

Celem artykułu jest prezentacja tematyki pierwszego polskiego czasopisma przeznaczonego dla ówczesnych księgowych. Analiza treści miesięcznika pozwoli na określenie zakresu tematycznego publikowanych artykułów, charakterystyki ich autorów oraz czytelników. Przedstawienie historii gospodarczej Królestwa Galicji w zestawieniu z treścią czasopisma umożliwi określenie zagadnień istotnych dla gospodarki tamtego okresu i interesujących naukowców oraz buchalterów na przełomie wieków. Niniejszy artykuł będzie stanowił odpowiedź na następujące pytania badawcze:

- 1) Jaka była tematyka artykułów publikowanych na łamach „Miesięcznika dla buchalteryi”?
- 2) Co stanowiło inspirację dla autorów artykułów?
- 3) Kim byli twórcy czasopisma?
- 4) Jakie były docelowe grupy odbiorców tego czasopisma?
- 5) Jaki był główny cel publikacji tego miesięcznika?

---

¹ Szerzej temat rachunkowości na łamach „Miesięcznika dla buchalteryi” porusza E. Winnicka (2014, s. 211–226).

² Skrócona nazwa czasopisma, tj. „Miesięcznik dla buchalteryi” w artykule będzie występować z zachowaniem oryginalnej pisowni. Tytuły poszczególnych artykułów zostaną przytoczone w tekście oraz w spisie literatury z zachowaniem oryginalnej pisowni.

³ Należy nadmienić, że wcześniej również poruszano problemy rachunkowości w prasie fachowej z innych dziedzin, np. w dwutygodniku dla stowarzyszeń zarobkowych i zawodowych Galicji „Związek”, który ukazywał się w latach 1874–1908 (za: Bień, 1964, s. 29).

⁴ <http://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/391353> (dostęp 15.09.2017).

Zastosowana metodyka badawcza opiera się na krytycznej analizie materiałów źródłowych i literatury przedmiotowej.

1. Tło historyczne

Rozbiorowa Polska nie stanowiła jedności pod względem gospodarczym. Gospodarki poszczególnych ziem zabranych zaczęły przyjmować cechy charakterystyczne dla systemów gospodarczych jednego z trzech zaborców (Rose, 1918, s. 69). Lwów, od pierwszego rozbioru w 1772 roku, pozostawał pod władzą Austrii jako stolica Królestwa Galicji. Galicja była regionem charakteryzującym się u schyłku XIX wieku dużym zacofaniem gospodarczym (Noniewicz, 2008, s. 53). O ubóstwie rejonu galicyjskiego na przełomie wieków świadczą bilanse handlowe oraz statystyki dotyczące dochodów ludności oraz ich konsumpcji (Feldman, 1918, s. 4–9). Efektywność podatków z roku na rok spadała, przy jednoczesnym rozdrobnieniu powierzchni gospodarstw wiejskich. W strukturze mieszkańców dominował proletariats. Do dochodowych gałęzi gospodarki należał przemysł drzewny, górniczy i wydobywczy. Ze względu na niedobór kapitału gospodarka rozwijała się wolno. Władze centralne nie wykazywały zainteresowania inwestycjami w galicyjski przemysł. Obawiano się, że wraz z rozwojem przemysłu ludność wiejska będzie migrowała do miast, co nasili problemy związane z brakami kadrowymi w gospodarstwach folwarcznych (Noniewicz, 2008, s. 54).

Dwa największe w Galicji ośrodki miejskie: Lwów i Kraków posiadały samorząd. W jego organach zasiadała również polska inteligencja. Polacy w zaborze austriackim nie byli dyskryminowani ani w szkolnictwie, ani w administracji. Cenili możliwość pracy w szkołach, rozwijali kariery naukowe. Inteligencja polska z biegiem lat umacniała własną pozycję w służbie państwa zaborczego (Noniewicz, 2008, s. 58). W Galicji wydawano również czasopisma z zakresu szeroko pojętej gospodarki, ekonomii i prawa. Były to periodyki specjalistyczne, wydawane najczęściej przez organy związkowe, regionalne czasopisma specjalistyczne oraz dodatki ekonomiczne do gazet codziennych. Spis polskich czasopism ekonomiczno-społecznych wydawanych w drugiej połowie XIX wieku zawiera tabela 1. Czasopisma te wydawano na terytorium trzech zaborów, głównie na terenie Galicji. Dziewięć tytułów wydawano w zaborze austriackim, po jednym – w zaborze rosyjskim oraz na emigracji.

Tabela 1. Polskie czasopiśmiennictwo społeczno-ekonomiczne w drugiej połowie XIX wieku

Tytuł czasopisma/wydawnictwo	Miejsce wydania	Lata publikacji	Forma
Instytucja Czc i Chleba: sprawozdanie z funduszów za rok.../Emigracja Polska. Stowarzyszenie Podatkowe.	Paryż	1869–1913	rocznik

ciąg dalszy tab. 1

Tytuł czasopisma/wydawnictwo	Miejsce wydania	Lata publikacji	Forma
Świt: pismo poświęcone beletryście, sztuce, sprawom handlowym, ekonomicznym i społecznym [wyd. i red. odp. Michał Landau].	Tarnopol	1879–1880	tygodnik
Kraj: tygodnik społeczno-polityczny [red. i wyd. Erazm Piltz].	Petersburg	1882–1909	tygodnik
Nadzieja: dwutygodnik z wykazem bieżących ciągnięć losów, listów zastawnych, obligacji indemnizacyjnych innych papierów wartościowych: wiadomości bankowe, kolejowe, ekonomiczne [właściciel i odpow. red. August Schellenberg].	Lwów	1885–1914	dwutygodnik
Kronika Prawnicza: organ Krakowskiego Towarzystwa Prawniczego/pod red. Franciszka Kasparka.	Kraków	1888–1892	wydawane nieregularnie
Ekonomista Polski/kom. red. Witold Lewicki [et al.].	Lwów	1890–1894	miesięcznik
Dźwignia: czasopismo poświęcone sprawom społeczno-gospodarczym: a w szczególności sprawom krajowego przemysłu i handlu tudzież polityce agrarnej i handlowej/red. Zygmunt Korosteński.	Lwów	1894–1895	dwutygodnik
Ekonomista Narodowy: tygodnik poświęcony gospodarstwu wiejskiemu, domowemu i handlowi/wyd. i red. odp. Józef Bromowicz.	Kraków	1894–1898	tygodnik
Dźwignia Przemysłowo-Handlowa/organ Kraj. Tow. Kupców i Przemysłowców; red. Zygmunt Korosteński.	Lwów	1895–1901	dwutygodnik/ miesięcznik
Przewodnik Handlowo-Geograficzny: organ Polskiego Towarzystwa Handlowo-Geograficznego we Lwowie, poświęcony sprawom wychodźstwa i kolonizacji oraz handlu i przemysłu polskiego [wyd. i red. Wiktor Ungar].	Lwów	1895–1902	dwutygodnik
Przegląd Wszechpolski: dwutygodnik polityczny, społeczny i ekonomiczny/organ Polskiego Towarzystwa Handlowo-Geograficznego; red. Wiktor Ungar.	Lwów	1895–1905	miesięcznik

Źródło: opracowanie własne na podstawie katalogu zbiorów polskich bibliotek naukowych centrum.nukat.edu.pl (dostęp 04.07.2017).

W XIX wieku powstawały również podręczniki z rachunkowości. Na łamach analizowanego miesięcznika (1899, s. 171) wspomniano o publikacjach Chrzanowskiego i Kulczyckiego. Obraz rachunkowości w podręcznikach z XIX wieku prezentowany jest obecnie także w publikacjach naukowych. S. Sojak i M. Kowalska omawiają temat rachunkowości według Stanisława Budnego i Antoniego Barcińskiego (2014, s. 139–160). A. Szychta przedstawia treść polskich podręczników z zakresu rachunkowości fabrycznej wydanych w XIX wieku (2014, s. 161–179). Natomiast E. Wysocka prezentuje teorie rachunkowości według J.F. Walickiego, B. von Wilmowskiego oraz P. Ciompy (2009, s. 47–52).

Przemiany ekonomiczno-handlowe oraz wyodrębnienie się zawodu księgowego jako osobnej profesji (Bień, 2007a, s. 5) sprawiły, że pojawiło się zapotrzebowanie na kształcenie handlowe z elementami buchalterii oraz na powstanie organizacji zrzeszających osoby zawodowo związane z księgowością. Jedną z możliwości kształcenia z zakresu handlu były szkoły niedzielno-handlowe. Pierwsza tego typu szkoła została założona w Warszawie w 1855 roku, a jej uczniami były głównie dzieci zamożnych kupców. Program nauczania pozwalał absolwentom na zdobycie umiejętności fachowych i wiedzy ogólnej (Miąso, 1965, s. 133–137). Wraz z rozwojem przemysłu i potrzebą kształcenia kadr naukowych powstawały wyższe szkoły kupieckie i handlowe. Uczniowie mogli zdobywać wiedzę w klasach kupieckich oraz na kursach wiedzy handlowej. W 1900 roku w Królestwie Polskim istniało:

- 8 szkół handlowych, w których zatrudnionych było 260 nauczycieli, kształcących łącznie 3306 uczniów;
- 5 szkół kupieckich, w których zatrudnionych było 83 nauczycieli, kształcących łącznie 872 uczniów;
- 2 klasy kupieckie, w których zatrudnionych było 8 nauczycieli, kształcących łącznie 75 uczniów;
- 5 kursów wiedzy handlowej, w których zatrudnionych było 74 nauczycieli, kształcących łącznie 415 uczniów (Miąso, 1965, s. 133–168)⁵.

Na terenie Galicji ośrodkiem kształcącym przyszłych kupców i księgowych była Wyższa Szkoła Handlowa w Krakowie założona w 1882 roku. W 1900 roku szkoła oferowała swoim uczniom naukę w następujących formach:

- oddział kupiecki o trzech klasach;
- oddział wyższy o czterech kursach, mający na celu kształcić uczniów na przyszłych urzędników kas oszczędnościowych, banków, kantorów;
- kurs wieczorny poszerzający wiedzę z zakresu buchalterii i prawa wekslowego skierowany do osób już pracujących⁶.

---

⁵ Ogólna liczba nauczycieli wszystkich wymienionych szkół wynosiła 425, natomiast liczba uczniów – 4668.

⁶ Informacje zaczerpnięto z Szematyzmów Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1899 oraz na rok 1901.

Od 1 października 1899 roku przyszli kupcy mieli możliwość kształcenia się w Państwowej Szkole Handlowej we Lwowie. Placówka oferowała usługi edukacyjne w formie czteroklasowej szkoły handlowej wyższej oraz trzyklasowej szkoły handlowej uzupełniającej. Na łamach analizowanego czasopisma przedstawiono władze uczelni i jej statut (1899, s. 145–150).

Równocześnie z powstaniem i popularyzacją zawodu księgowego zaczęły powstawać związki księgowych pracujących w różnych zakładach. Związki te ułatwiały komunikację między księgowymi w danym kraju, umożliwiały wymianę doświadczeń, nawiązanie stosunków (relacji koleżeńskich), popularyzowały wśród społeczeństwa rolę i znaczenie zawodu księgowego, miały chronić szeroko pojęte interesy buchalterów. Wszystkie te kroki zmierzające do utworzenia ruchu księgowych w XIX wieku zostały poczynione na szczeblu krajowym, natomiast w wieku XX zaczęły powstawać organizacje międzynarodowe (Bień, 2007b, s. 5).

2. Struktura i układ miesięcznika

Analizowany miesięcznik ukazywał się we Lwowie w latach 1899–1900, a jego wydawcą i redaktorem był zawodowy buchalter – Kazimierz Wieniawa Chmielewski. Siedziba redakcji mieściła się we Lwowie przy ul. Pańskiej 11. W pierwszym roku swojej działalności był on publikowany nakładem Drukarni Udziałowej przy ul. Lindego 8, w drugim roku – przez Drukarnię Katolicką Józefa Chęcińskiego mieszczącą się w budynkach należących do oo. bernardynów. Na zachowany do dnia dzisiejszego materiał źródłowy wykorzystany do niniejszych badań składa się całokształt treści rocznika pierwszego (tj. 10 numerów czasopisma⁷) oraz nr 3 i nr 4 z rocznika drugiego⁸. Czasopismo było wydawane w formacie A-4. W obrębie danego rocznika zostaje zachowana ciągłość numeracji stron. Poszczególne numery pisma wraz z odpowiadającym im zakresem stron przedstawiono w tabeli 2.

Z analizy danych w tabeli 2 wynika, że objętość pojedynczych numerów była stała i wynosiła 16 stron. Wyjątkiem były numery: 6 i 8 z 1899 roku składające się z 24 stron każdy. Numery czasopisma obejmujące dwa miesiące również liczyły po około 24 strony.

Tabela 2. Objętość poszczególnych numerów „Miesięcznika dla buchalteryi”

Rok wydania	Numer czasopisma	Zakres stron
1899	1	1–16
1899	2	17–32
1899	3	33–48

⁷ Czasopismo miało formę miesięcznika, natomiast nr 4 i 5 oraz 9 i 10 zostały wydane łącznie.

⁸ Nr 1 i 2 z 1900 roku nie zachowały się w zbiorach bibliotecznych. Patrząc na numeracje stron numeru 3 z 1900 roku można przypuszczać, że nr 1 i 2 został wydany łącznie i obejmował strony od 1 do 16.

Rok wydania	Numer czasopisma	Zakres stron
1899	4 i 5	49–72
1899	6	73–92
1899	7	93–108
1899	8	109–132
1899	9 i 10	133–156
1899	11	157–172
1899	12	173–188
1900	3	17–32
1900	4	33–48

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Miesięcznik dla buchaltery”, 1899–1900.

Po wydaniu kilkunastu numerów edycja miesięcznika została wstrzymana ze względu na niedostateczną liczbę nabywców i twórców (Bień, 2007a, s. 14)⁹. Niski poziom rozwoju gospodarczego Galicji oraz niepostrzeżenie zawodu buchaltera jako odrębnej profesji (Bień, 1964, s. 133) sprawiły, że zapotrzebowanie na fachową literaturę handlową malało.

Analiza pierwszego polskiego periodyku o tematyce księgowej zostanie rozpoczęta poprzez zdefiniowanie pojęcia *buchalteria*. Rozumienie i znaczenie tego słowa zmieniało się na przestrzeni lat. Obecnie buchalteria oznacza – prowadzenie ksiąg rachunkowych, księgowość bądź lekceważąco – niepotrzebne, drobiazgowo obliczenia¹⁰. Redakcja miesięcznika, w różnych artykułach, odnosiła się do definicji tego pojęcia. Najbardziej syntetyczne wyjaśnienie definiuje buchalterię jako matematykę życia ekonomicznego (Drapała, 1899, s. 22).

Według H. Rauscha¹¹, „rachunkowość czyli buchalteria jest dokładną nauką prowadzenia ksiąg tj. systematycznych zapisów wszelkich spraw w przedsiębiorstwie zaszyłych (zaszłości, transakcyi¹² handlowych), wpływ na majątek wywierających, aby wykazać z tych zapisów, tzw. pozycji rachunkowych w możliwie prędko i łatwy sposób: 1) stan majątku, 2) zmiany, które zaszły w tym majątku, 3) sumę długów i wierzytelności przedsiębiorstwa, 4) ostateczny rezultat z obrotów” (Rausch, 1899, s. 84). W innym miejscu buchalteria przedstawiona jest jako: „systematyczny, porządnny spis wszelkich wydarzeń, przedstawiający, cyfrowo ich przebieg lub ich wyniki, wedle odpowiedniej

⁹ Kwerenda biblioteczna oraz analiza źródeł pośrednich nie dały odpowiedzi na pytanie czy w 1900 r. ukazały się następne numery czasopisma. Nie wiadomo, czy decyzja redakcji o zaprzestaniu wydawania czasopisma była nagła, czy kolejne numery nie zachowały się.

¹⁰ <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp 08.06.2017).

¹¹ Buchalter w Dębicy, autor cyklu *Zasady buchalteryi podwójnej* (1899, s. 84–88, 106–108, 120–123, 150–155, 167–171, 181–183).

¹² Archaizmy przytaczane w artykule po raz pierwszy cytowane będą z zachowaniem oryginalnej pisowni, później natomiast zgodnie z obowiązującą obecnie ortografią.

normy” (*Buchalterya środkiem dobrobytu wiejskiego*¹³, 1899, s. 109). Buchalter to natomiast rachmistrz, utrzymujący i prowadzący księgi rachunkowe i handlowe (*Wyrazy obce używane często w korespondencji i handlu*, 1899, s. 30). Autorzy podkreślają, że buchalteria jest nauką trudną do przekazania, ponieważ ze względu na jej jednostajność i systematyczność, ciężko nią zainteresować ucznia (Ottel, 1899, s. 133). Systematyczna nauka zasad o prowadzeniu rachunków i kontroli nazywana jest mianem rachunkowości (Ściborski, 1899, s. 4). Rachunkowość ogólna obejmuje wszelkie czynności, które dotyczą zapisania spraw rachunkowych do ksiąg i wykonania czynności bezpośrednio z tym połączonych (*Korespondencya handlowa*, 1899, s. 27). W definicji rachunkowości na łamach czasopisma jest podkreślana nierozłączność prowadzenia ksiąg rachunkowych z systemem ich kontroli.

Na temat znaczenia słowa *buchalter* dyskutowano również dwadzieścia lat później na łamach czasopisma „Buchalter Polski”¹⁴. W środowisku księgowych pojęcie buchalter funkcjonuje do dnia dzisiejszego. Nazywane są w ten sposób biura rachunkowe czy wydawnictwa. W województwie kujawsko-pomorskim istnieje dziewięć kancelarii finansowo-księgowych, mających w swojej nazwie słowo buchalter¹⁵.

We wstępie do pierwszego numeru redakcja miesięcznika przedstawiała cel powstania periodyku i program, określając go w następujący sposób: „Praca ta ma polegać na tem, by w jędrnych, fachowych artykułach podawać zdobycze ekonomii społecznej, umiejętności rachunkowej i handlowej w ogóle, by zaznajamiać interesowanych o każdym w tej dziedzinie postępie i zbierać skrętnie wszystkie wieści i wiadomości, które mogą się przydać urzędnikom rachunkowym państwowym lub prywatnym w wykonywaniu ich służby” (Chmielewski, 1899, s. 1). Podstawowym celem czasopisma było więc rozpowszechnianie informacji na temat buchalterii i umiejętności handlowych oraz zaznajomienie docelowej grupy czytelników z aktualnymi problemami rachunkowości, a tym samym uzupełnienie, nielicznej w tamtym okresie, literatury fachowej z tego zakresu. Dostępne były bowiem głównie podręczniki niemieckojęzyczne.

Dzięki jasno przedstawionym celom, które przyświecały redakcji czasopisma przy jego tworzeniu, w sposób bezpośredni zostają określone odbiorcy miesięcznika. Treści zawarte w czasopiśmie były kierowane zarówno do osób zawodowo zajmujących się księgowością między innymi zawodowych buchalterów, rachmistrzów państwowych, teoretyków rachunkowości¹⁶, jak i do osób chcących zgłębić zasady buchalterii i umiejętność prowadzenia ksiąg rachunkowych, między innymi rolników czy adwokatów.

¹³ W czasopiśmie niektóre z treści były niepodpisane przez autorów bądź pod artykułami umieszczono tylko inicjały ich twórców. W przypadku, gdy autor danej publikacji nie jest znany w przypisie podano jej tytuł z zachowaniem oryginalnej pisowni.

¹⁴ „Buchalter Polski” był miesięcznikiem Związku Buchalterów – Bilansistów i ich Pomocników. Redaktorem i wydawcą był Antoni Szyller. Pismo ukazywało się w latach 1928–1939.

¹⁵ Statystyka na podstawie specjalistycznej wyszukiwarki biur rachunkowych <https://www.firmy-ksiegowe.pl> (dostęp 04.07.2017).

¹⁶ Nauczyciele akademicy wykładający rachunkowość w wyższych szkołach handlowych.

Pośród artykułów publikowanych w czasopiśmie interesujące dla siebie informacje znajdują więc doświadczeni buchalterzy, naukowcy i młodzi adepci księgowości.

W założeniu redakcji czasopismo miało spełniać funkcję komunikatora i informatora w środowisku galicyjskich księgowych. Miało również być przestrzenią do polemiki między buchalterami na temat zagadnień spornych, czy takich, które powinny zostać poddane reformie. Twórcy miesięcznika kilkakrotnie podkreślali potrzebę istnienia specjalistycznej prasy księgowej i dzielenia się wynikami pracy między osobami, które na co dzień zajmują się rachunkowością i rozwiązują szczegółowe problemy ewidencyjne w praktyce.

Zakres merytoryczny czasopisma jest szeroki. Treści miesięcznika nie ograniczają się do samej księgowości. Można powiedzieć, że artykuły nawiązują do szerszego pojęcia nauk handlowych. Jeden z pierwszych artykułów pt. *Żywotność nauk handlowych* (Korosteński, 1899, s. 5) pokazuje, że rachunkowość łączy się z ekonomią, naukami społecznymi i prawnymi. Umiejętności handlowe to temat często omawiany w analizowanym periodyku, również ze względu na rozwojową żywotność nauk handlowych (Korosteński, 1899, s. 5). Nauki te charakteryzują się dynamiczną zmiennością uzależnioną od wielu czynników, np. zmian otoczenia czy zmian społecznych. Z tego względu wiedza i umiejętności handlowe powinny być na bieżąco aktualizowane. Autorzy artykułów miesięcznika zwracają uwagę czytelników na zmieniające się regulacje prawne i sytuację ekonomiczną, a tym samym na odmienne okoliczności prowadzenia ksiąg rachunkowych. Ponadto w czasopiśmie publikowano również tłumaczenia artykułów z zagranicznej prasy fachowej, między innymi „Journal für Sparkassen” czy „Handelsakademie”.

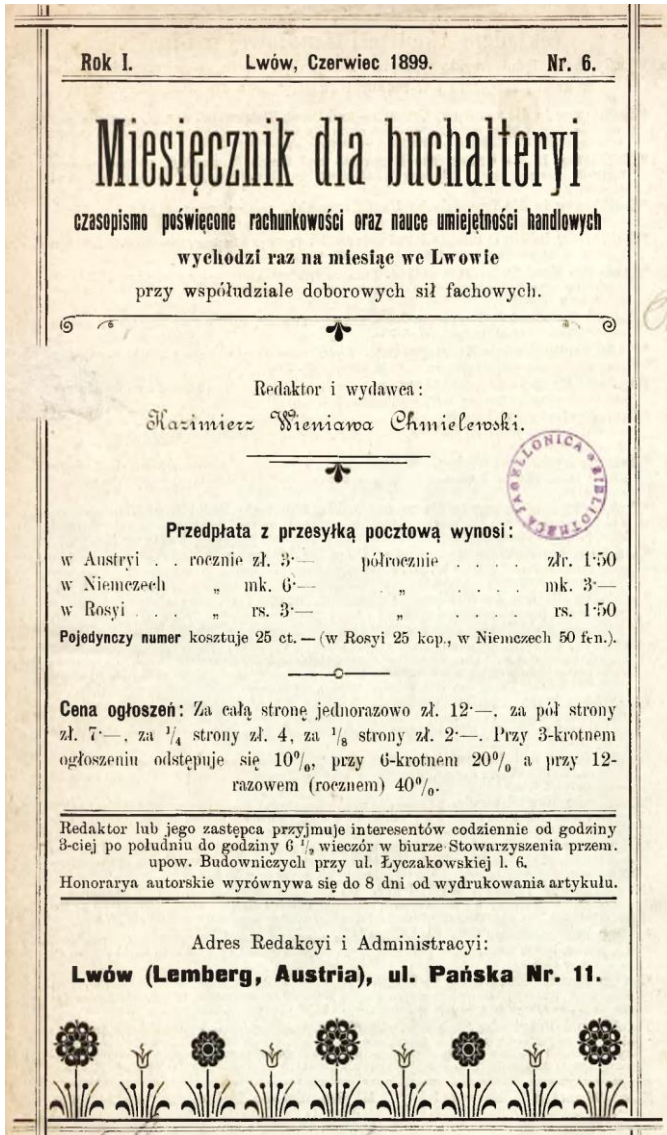
Treść rocznika pierwszego podzielona została przez redakcję na pięć działów:

- 1) Artykuły
- 2) Umiejętności handlowe
- 3) Bibliografia
- 4) Rozmaitości
- 5) Odpowiedzi od redakcji.

W czasopiśmie najwięcej miejsca poświęcono artykułom o tematyce księgowej. Druga grupa zagadnień, czyli Umiejętności handlowe były swoistym dopełnieniem informacji na temat buchalterii. Bibliografia zawierała recenzje i oceny literatury fachowej (tj. podręczników i czasopism zagranicznych) oraz sprawozdania finansowe wybranych podmiotów. W kategorii Rozmaitości umieszczono ciekawostki i informacje z kraju i ze świata, np. zaproszenia na konferencje, sukcesy buchalterów czy zmiany zachodzące aktualnie w regulacjach prawnych. Piąty blok stanowiły odpowiedzi od redakcji. W założeniu twórców „Miesięcznik dla buchaltery” miał być periodykiem pomocnym w pracy buchalterów i rachmistrzów, dlatego wydawca umożliwił czytelnikom zadawanie pytań. Problemy były objaśniane i rozwiązywane w rubryce odpowiedzi do redakcji, znajdującej się na końcu poszczególnych numerów. Pytania czytelników nie były publikowane, a niektóre odpowiedzi były udzielane listownie tylko zainteresowanej osobie.

Miesięcznik miał ściśle określony układ: tytuł, rok wydania, numer w roczniku, spis treści. Przed spisem treści w niektórych numerach zostały umieszczone informacje na temat prenumeraty czasopisma w poszczególnych państwach. Ceny kształtują się różnie w zależności od zaboru. Redaktor naczelny zdawał sobie sprawę z rozproszonej terytorialnie grupy odbiorców. Stronę tytułową numeru 6 z 1899 roku przedstawia fotografia 1.

Fotografia 1. Strona tytułowa „Miesięcznika dla buchalteryi”

Analizując poszczególne numery obu roczników czasopisma można zauważyć, że miesięcznik ma charakter teoretyczno-praktyczny. Z jednej strony autorzy w swoich publikacjach przybliżają zasady rachunkowości, natomiast z drugiej prezentują praktyczne rozwiązania wybranych problemów ewidencyjnych poprzez przytaczanie wzorców dokumentów, zestawień czy tabel. Wszystkie numery czasopisma tworzą spójną całość. Prezentowana w periodyku tematyka pokazuje czytelnikowi pewne kompendium wiedzy na temat księgowości. Autorzy w pojedynczych publikacjach przytaczają podstawowe wiadomości księgowe. Natomiast serie artykułów szczegółowo przedstawiają wybrane zagadnienia bądź konkretne problemy ewidencyjne.

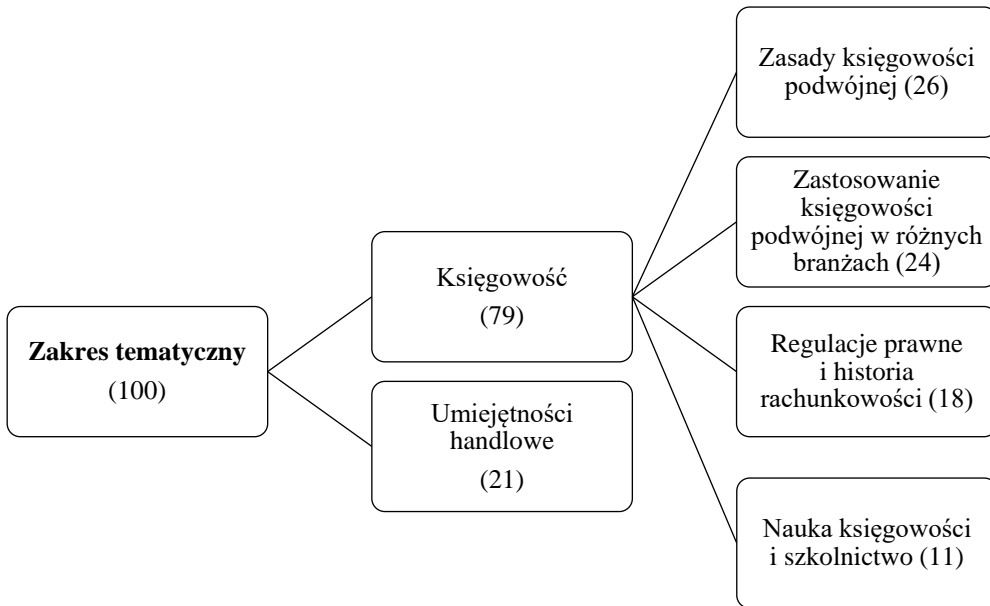
Autorami artykułów są zarówno teoretycy, jak i praktycy rachunkowości, tj. zawodowi buchalterzy, kupcy czy urzędnicy. Wśród teoretyków dominują pracownicy naukowi, wykładający w ówczesnych wyższych szkołach handlowych, funkcjonujących między innymi we Lwowie, Wiedniu, Aussig czy Sarajewie. Warto podkreślić, że niektórzy z autorów publikowali również podręczniki z zakresu ekonomii. Wśród nich można wyróżnić między innymi Aleksandra Ściborskiego (*Podręcznik do nauki rachunkowości ogólnej i państwowej, według wykładów radcy Dworu Tadeusza Klusik-Orzechowskiego* na c.k. Uniwersytecie we Lwowie, część I, Lwów 1912). Artykuły wydawane w miesięczniku są niejednolicie podpisywane. Niektóre publikacje pozostają niepodpisane, pod innymi autor umieszcza tylko swoje inicjały. Z tego względu wnioskowanie na temat struktury zawodowej autorów czasopisma jest utrudnione i niepełne.

3. Zakres merytoryczny miesięcznika

Analizując pierwsze czasopismo fachowe z zakresu księgowości, treści w nim publikowane ze względu na zakres przedstawianych zagadnień można podzielić na trzy kategorie:

- 1) artykuły o tematyce księgowej;
- 2) artykuły na temat umiejętności handlowych i handlu;
- 3) informacje dodatkowe.

Podział artykułów miesięcznika według kategorii poruszanych zagadnień przedstawia rysunek 1. Publikacje związane z księgowością stanowią 79% całości artykułów zamieszczonych w dostępnych numerach miesięcznika. Warto zauważyć, że wśród artykułów na temat księgowości dominują traktujące o zasadach księgowości podwójnej i jej zastosowaniu w różnych branżach. Względem buchalterii umiejętności handlowe stanowią dopełnienie tematyczne i poruszane są tylko w 21% publikacji. Najwięcej miejsca w czasopiśmie poświęcono artykułom o tematyce księgowej, dlatego w dalszej części artykułu zostaną one poddane wnikliwej analizie pod kątem merytorycznym.

Rysunek 1. Podział tematyczny artykułów (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Miesięcznik dla buchalteryi”, 1899–1900.

3.1. Artykuły o tematyce księgowej

Artykuły o tematyce księgowej publikowane na łamach miesięcznika obejmują szeroki zakres zagadnień. Można w nich znaleźć nie tylko zasady księgowości podwójnej i charakterystykę ksiąg rachunkowych, ale także elementy rewizji czy rachunku kosztów. Analizując treść wszystkich artykułów na temat księgowości, można wyodrębnić cztery grupy prezentowanych zagadnień:

- 1) zasady księgowości podwójnej;
- 2) zastosowanie księgowości podwójnej w różnych branżach;
- 3) regulacje prawne i historia księgowości;
- 4) nauka księgowości i szkolnictwo.

Zasady księgowości podwójnej

Redakcja czasopisma przedstawiała szereg podstawowych informacji na temat księgowości, będących dla czytelnika kluczem do zrozumienia treści w kolejno publikowanych numerach miesięcznika. Wiadomości te zawarte są w artykułach prezentujących ogólne zasady księgowości podwójnej oraz sposoby prowadzenia ksiąg rachunkowych.

Zasady buchalteryi podwójnej (Rausch, 1899, s. 84–88, 106–108, 120–123, 150–155, 167–171, 181–183) to seria publikacji stanowiąca vademecum prowadzenia ksiąg według

włoskiej księgowości podwójnej. Autor opisuje procedurę otwierania ksiąg rachunkowych oraz prawidłowy sposób zarachowania i odzwierciedlenia kapitału. Następnie prezentuje księgi rachunkowe oraz wybrane problemy ewidencyjne, między innymi sposób ujęcia rozrachunków z dostawcami czy zasady wyceny instrumentów finansowych. Rausch (1899, s. 181–182) z dużą dokładnością opisuje księgę główną, która jako podstawa buchalterii podwójnej obrazuje sytuację majątkową przedsiębiorstwa. Jest ona dokumentem wtórnym, którego podstawą są zapisy z księgi kasowej i pamiętnika (memoriału). W systemie włoskim zapisy te przenosi się bezpośrednio z „ksiąg pomocniczych” do księgi głównej, natomiast w niemieckim – raz na miesiąc ze zbiornika¹⁷. Potrzebę istnienia żurnala i wyjaśnienie jego definicji przedstawia Wrbančić (1899, s. 136–138) w artykule pt. *Czy zaciągać do zbiornika? W środowisku księgowych zdania na temat sposobu przenoszenia zapisów do księgi głównej są podzielone. Zwolennicy prowadzenia żurnala podkreślają jego funkcję kontrolną. Przeciwnicy natomiast przekonują, że żurnalizowanie (zapisywanie w dzienniku) nie jest oszczędnością czasu, a kontrola tylko pozorna, ponieważ księga główna, przy stosowaniu żurnala, nie odzwierciedla rzetelnie i jasno bieżącej sytuacji majątkowej podmiotu.*

Rachunek wspólny (conto a meta) (Danielewicz, 1899, s. 93–98) zachodzi w momencie, gdy dwie firmy przeprowadzają wspólne transakcje, podejmując wzajemne ryzyko i nie pobierając przy tym prowizji, a osiągniętym zyskiem bądź poniesioną stratą dzielą się po połowie. Autor rozróżnia trzy momenty przy zamykaniu wspólnego rachunku: obliczenie zysku lub straty, zaksięgowanie zysku lub straty, wyprowadzenie salda i zamknięcie rachunku.

Procedura zamykania ksiąg rachunkowych w buchalterii podwójnej z uwzględnieniem zamknięcia miesięcznego i półrocznego została przedstawiona w artykule pt. *Zamknięcie ksiąg wedle zasad podwójnej buchalterii* (Kammermayer, 1900, s. 17–22, 33–37). Głównym celem zamknięcia miesięcznego jest kontrola zgodności zapisów i formalna ocena ksiąg. Istotna kontrola ksiąg miała za zadanie weryfikację, czy zapisano wszystkie operacje i czy dokonano tego w sposób prawidłowy. Z tego względu autor pokazuje czytelnikowi także, jak należy poprawiać błędy znalezione w toku uzgadniania ksiąg. Druga część serii wydawniczej (Kammermayer, 1900, s. 33–37) odnosi się do zamknięcia półrocznego, tj. metody i sposobu sprawdzenia stosunków rachunkowych pomiędzy komisjonerem¹⁸ a komitentem¹⁹. Według Kammermayera, celem końcowym buchalterii jest bilans przychodu (tzw. wykaz wyników, rachunek obrotów) oraz bilans majątkowy. Na zamknięcie rzeczowe składają się: zestawienia inwentury, bilans, wykaz wyników. W inwenturze odbywa się zestawienie końcowe majątku danego właściciela czy przedsiębiorstwa. Po spisaniu wszelkiego majątku autor poleca sklasyfikować wszystkie składniki jako stan czynny bądź stan bierny. Ze względu na obszerność inwentury i niską wartość informacyjną sporządza się bilans.

¹⁷ Zbiornik – księga pośrednia pomiędzy „księgami pomocniczymi” a księgą główną.

¹⁸ Komisjoner – wierzyciel.

¹⁹ Komitent – dłużnik.

Bilans pokazuje majątek jednostki sumarycznie, w tym samym porządku co zestawienie inwentury. Saldo strony czynnej i biernej stanowi majątek obecny, który, w porównaniu z majątkiem początkowym, przedstawia nam wynik. Jeśli początkowy majątek był mniejszy – osiągnięto zysk, jeśli większy – poniesiono stratę. Na koniec sporządzany jest wykaz strat i zysków, który liczbowo musi zrównać się z wynikiem bilansu. Jeśli taka sytuacja nastąpi, można powiedzieć, że zamknięcie rzeczowe zostało ukończone. Można zauważyć więc, że zamknięcie jest procesem stopniowym, wykonywanym etapami.

Zastosowanie księgowości podwójnej w różnych branżach

Na łamach czasopisma publikowano również artykuły prezentujące specyfikę rachunkowości danej branży. Autorzy odnosili się wtedy do różnic księgowości podwójnej, wynikających z podmiotu, dla którego prowadzono księgi rachunkowe.

Buchalterya merkantylistyczna uzupełnia wiedzę czytelnika na temat ksiąg rachunkowych, prowadzonych w przemyśle i handlu (*Buchalterya merkantylistyczna*, 1899, s. 25). Wszystkie zmiany majątku w układzie chronologicznym zapisuje się do strazy²⁰ (*Buchalterya merkantylistyczna*, 1899, s. 42). Autor prezentuje przykładową tabelę strazy z wypełnionymi danymi, widoczną na fotografii 2.

Fotografia 2. Przykład strazy

S t r a z a .

Strona 1.

Pozy- cya.	Styczeń 1899.	Pojedynczo.	Razem.
1.	Kupiono od N. Nussblatta w miejscu 5 etn. ryżu à 25 f. dtto 3 etn. rodzynków à 60 f. za gotówkę.	125 180	305
2.	Kupiono od Sary Blatt 5 beczek miodu na 3 miesiące à 15 f.	.	75
3.	Sprzedano Janowi Lewickiemu w miejscu 2 etn. cukru za gotówkę à 30 f.	.	60

Źródło: „Miesięcznik dla buchalteryi”, 1899, Nr 3, s. 42.

²⁰ Schmierbuch, raptularz, prima nota.

Do ujmowania gotówkowych zdarzeń służy dziennik, czyli księga kasowa natomiast do odroczonej płatności – pamiętnik, czyli memoriał (*Buchalterya merkantylistyczna*, 1899, s. 42). Księgę kasową zamyka się na koniec miesiąca, a saldo przenosi do pamiętnika. Dziennik uzupełnia się chronologicznie, raz na tydzień bądź miesiąc, przepisując zaszłości księgowe ze strazy bądź pamiętnika (*Buchalterya merkantylistyczna*, 1899, s. 62). Rozszerzenie tych informacji czytelnik może znaleźć w artykule pt. *Buchalterya w interesie fabrycznym* (Schiller, 1899, s. 100–104, 116–120, 138–142, 160–166, 175–177). Ten cykl artykułów stanowi vademecum buchalterii fabrycznej. Schiller w swoich publikacjach porusza zagadnienia związane z księgowością i rachunkiem kosztów. Autor wskazuje na rodzaje kont, które charakterystyczne są rachunkowości fabrycznej, tj. konto materiałów, konto fabrykacji, konto maszyn i narzędzi, konto paliwa, konto oświetlenia, konto wozów, konto ruchu wozów, konto nieruchomości, konto dochodów z nieruchomości. Przedstawia także, w jaki sposób należy przeprowadzać rachunek poszczególnych artykułów, przy produkcji jedno- i wielosortymentowej. Autor prezentuje szczegółowe problemy ewidencyjne tego rodzaju buchalterii i przytacza szereg operacji gospodarczych występujących w fabryce w ciągu jednego miesiąca. Wyjaśnia także sposób ich ujęcia w księgach rachunkowych fabryki.

W czasopiśmie publikowano również artykuły prezentujące użyteczność buchalterii dla tych zawodów, gdzie księgowość w praktyce była rzadko stosowana. Celem redaktorów było pokazanie wartości informacyjnej księgowości prowadzonej między innymi przez rolników czy adwokatów. *Buchalterya u adwokatów* (1899, s. 21–23, 37–39, 57–62, 81–83, 113–116) to cykl publikacji, zaczerpniętych z czasopisma zagranicznego „Zeitschrift für Buchhaltung”²¹ („Czasopismo dla Księgowości”). Fundamentem buchalterii adwokackiej były tzw. księgi ekspensów, które służyły do chronologicznego zapisywania wszystkich wydatków, dotyczących jednego klienta (mandanta) tytułem należności, stempli czy honorariów adwokata (*Buchalterya u adwokatów*, 1899, s. 38). Księgi ekspensów powinny być prowadzone w sposób ciągły i systematyczny. W księgach tych jedna strona jest poświęcona pojedynczej sprawie konkretnego klienta. Na podstawie odpowiednio wypełnionej księgi ekspensów należało sporządzać notę ekspensową wyodrębnioną dla każdego usługobiorcy. W ówczesnych czasach adwokaci najczęściej poprzestawali na prowadzeniu tylko tej księgi (*Buchalterya u adwokatów*, 1899, s. 39). W skład prawidłowej i rzetelnej buchalterii w kancelariach prawnych powinny natomiast wchodzić dodatkowo: zbiorowa księga ekspensów, księga kasowa, prima nota oraz księga główna (*Buchalterya u adwokatów*, 1899, s. 58–60). Przy szczegółowym omawianiu sposobu prowadzenia księgi głównej autor wskazuje trzy typy kont: czynne, bierne i wypadkowe (*Buchalterya u adwokatów*, 1899, s. 81). Ponadto ze względu na specyfikę prowadzonej działalności i świadczonych usług adwokat powinien prowadzić konto prywatne lub konto utrzymania domu (bądź oba jednocześnie), ponieważ wraz z zapisami na innych kontach pokazują one całokształt jego majątku i sytuację ekonomiczno-finansową kancelarii (*Buchalterya u adwokatów*, 1899, s. 116).

²¹ Pisownia oryginalna, zaczerpnięta z „Miesięcznika dla buchalteryi”.

Regulacje prawne i historia rachunkowości

Artykuły publikowane w opisywanym periodyku prezentują zarówno ówczesne rozwiązania prawne w dziedzinie rachunkowości państwowej, jak i projekty ustaw z zakresu szeroko pojętej księgowości czy podatków. Redaktorzy umieszczali w czasopiśmie także teksty pokazujące historię rachunkowości m.in.: dorobek L. Paciolego.

Rozwój rachunkowości państwowej w Austrii, od 1854 r. do najnowszych czasów (Pizuński, 1899, s. 52–53, 77–80, 104–106, 111–113, 143–145, 183–187; 1900, s. 29–30, 45–48) to seria artykułów opisująca historię oraz sposób funkcjonowania austriackich instytucji skarbowych. W każdym kraju koronnym istniały prowincjonalne izby rachunkowe (tzw. buchalterie), które podlegały bezpośrednio nadzorowi ze strony najwyższej władzy rachunkowo-kontrolującej, z siedzibą w Wiedniu (Pizuński, 1899, s. 53). Buchalterie nadzorowały kasy państwowe i funduszowe. Autor pokazuje wpływ zmian ustaw podatkowych na kształt i rozwój rachunkowości skarbowej w Austrii. Zmiany legislacyjne w Austrii w ówczesnym okresie wprowadzały nowe instytucje skarbowe na szczeblu państwowym, należały do nich: Najwyższa Izba Rachunkowa, departamenty rachunkowe oraz zawodowe (fachowe) departamenty rachunkowości funkcjonujące przy poszczególnych ministerstwach i władzach centralnych (Pizuński, 1899, s. 111). Najwyższa Izba Rachunkowa sprawowała kontrolę nad całokształtem gospodarki. Do jej zadań należało badanie wszelkich instytucji państwowych oraz takich podmiotów, które otrzymywały środki z budżetu państwa. Departamenty rachunkowe pełniły funkcję pomocniczą w zakresie administracyjnym i rachunkowym, zajmując się także sporządzaniem różnych wykazów, zestawień czy preliminarzy (Pizuński, 1899, s. 143–145). Fachowe departamenty rachunkowe zajmowały się między innymi kontrolą ogólnego długu państwa, kontrolą ceł i podatku konsumpcyjnego od wódki, piwa i cukru, kontrolą poczty, telegrafu, loterii czy żandarmerii²² (Pizuński, 1900, s. 29–30). W ostatniej dostępnej części cyklu (Pizuński, 1900, s. 45–48) zostaje opisany system kasowy.

Redaktorzy „Miesięcznika dla buchalteryi” poruszają także tematy związane z historią i dorobkiem naukowym rachunkowości. W drugim roczniku czasopisma w serii artykułów pt. *Lukasza Pacioli Traktat o buchalteryi z roku 1494. Przełożony z języka włoskiego* przedstawiono streszczenie jednego z najstarszych dzieł z zakresu rachunkowości²³. Nawiązania do dorobku Paciolego można znaleźć również w innych artykułach prezentowanych w miesięczniku. Traktat o podwójnej księgowości do dziś pozostaje przedmiotem badań naukowych.

---

²² W 1897 r. w Galicji istniały następujące podatki bezpośrednie: podatek gruntowy, podatek domowy, 5% podatek domowy od domów uwolnionych od podatku, podatek zarobkowy oraz podatek dochodowy. Do podatków pośrednich zaliczano m.in.: podatek od drożdży prasowanych, od mięsa, od spirytusu, od piwa (Feldman, 1918, s. 5–7).

²³ Autor tłumaczenia przytoczonego na łamach miesięcznika nie jest znany.

Nauka księgowości i szkolnictwo

Osobną grupę treści w czasopiśmie stanowią artykuły poruszające problematykę dydaktyki rachunkowości (metody obrachunkowe i sposoby nauczania) oraz szkolnictwa wyższego.

Wśród metod obliczeniowych autorzy publikacji przedstawiają metodę próby przez dziewięć przy mnożeniu (Chajes, 1899, s. 23–24) oraz przy dzieleniu (Danielewicz, 1899, s. 39–41). Obie metody zostały wyjaśnione na przykładach²⁴. Twórcy publikacji podkreślają, że powinny być one stosowane przez osoby biegle posługujące się umiejętnością liczenia i rachowania.

W tekście pt. *Ćwiczenia w czytaniu pozycyi książkowych* (Ottel, 1899, s. 133–136) autor zwraca uwagę na umiejętność czytania ksiąg rachunkowych, która powinna być rozwijana przy nauce buchalterii. Przedstawia on metodykę czytania zapisów. Sugeruje rozpoczęcie nauki od księgowości pojedynczej poprzez księgę kasową i dziennik, kończąc na księdze głównej. Profesor Klemens Ottel pokazuje, jaką wiedzę zdobędzie uczeń analizujący zapisy ksiąg prowadzonych na sposób włoski bądź niemiecki. Nauka umiejętności rozumienia ksiąg rachunkowych stanowiła urozmaiconą formę nauki buchalterii, wzbudzała ciekawość ucznia i pozwalała na praktyczne poznanie dokumentacji i sposobów jej prowadzenia.

W czasopiśmie znajdowały się również publikacje na temat rozwoju szkolnictwa wyższego w dziedzinie księgowości. *Wyższe szkoły handlowe w Szwajcaryi* (Drapala, 1899, s. 66–67) to notatka o charakterze informacyjnym na temat nowo powstałej w St. Galen „akademii handlowej i szkoły komunikacji”, która do przedmiotów obowiązkowych wprowadza naukę buchalterii i kładzie nacisk na umiejętności praktyczne. Redakcja zawiadamiała także o założeniu Wyższej Szkoły Handlowej we Lwowie²⁵ i przytoczyła jej statut (*Założenie wyższej szkoły handlowej we Lwowie*, 1899, s. 145–150). Celem szkoły było kształcenie teoretyczne i praktyczne osób na wysokich stanowiskach związanych z księgowością (umożliwienie otrzymania awansu) bądź takich, które nie miały jeszcze doświadczenia w prowadzeniu ksiąg. W jej obrębie wydzielono szkołę handlową wyższą i szkołę handlową uzupełniającą. Szkoła handlowa wyższa obejmowała cztery lata nauki. Rezultaty nauki uczniów oceniano w trzech kategoriach: ocena obyczajów, uczęszczanie do szkoły, postępy w nauce.

3.2. Artykuły na temat umiejętności handlowych i handlu

Drugim, obok księgowości, poruszonym na łamach czasopisma zagadnieniem są umiejętności handlowe i handel. Redakcja przedstawia między innymi podział listów handlowych z uwzględnieniem układu, stylu i form grzecznościowych właściwych dla

²⁴ Ze względu na obszerność metod i możliwość wystąpienia błędów przy ich użyciu nie zostały one przytoczone i zaprezentowane.

²⁵ Była to trzecia państwowa szkoła wyższa w Austrii.

poszczególnych kategorii (*Korespondencya handlowa*, 1899, s. 9–11, 27–28, 45–46, 65–66), specyfikę eksportu w Galicji orz propozycję rozwiązań systemowych szkolnictwa w zakresie nauk handlowych (Riwnač, 1899, s. 33–37), bieżące sprawozdanie z sytuacji handlu w skali świata za 1898 roku (*Zeszloroczne bilanse handlowe*, 1899, s. 49–52) oraz rozważania na temat zasad systemu czekowego w Anglii i kształtu legislacji prawnych regulujących funkcjonowanie czeku w Niemczech (Beigel, 1900, s. 25–28). Dodatkiem uzupełniającym treści na temat handlu stanowił wykaz wyrazów obcych często używanych w korespondencji i buchalterii (*Wyrazy obce często używane w korespondencji i buchalteryi*, 1899, s. 11–12, 29–30, 46–48, 67–68, 88–90; 1900, s. 30–32). Z perspektywy czasu niesie on za sobą duże wartości informacyjne i może stanowić źródło do badań z zakresu rozwoju języka polskiego. Naukowcy mogą dowiedzieć się, jakich pojęć używano i co one ówczesnie oznaczały, i które z nich w niezmiennym znaczeniu zachowały się do dzisiaj. W dostępnym materiale badawczym zaprezentowane są słowa od litery a do litery i. Redakcja przedstawiała definicje takich słów jak:

- amortyzacya – urzędowe (sądowe) zarządzenie, mocą którego zniszczone, skradzione lub zagubione papiery wartościowe, akta, dokumenty uważane mają być za nieważne; umorzenie długu przez częściowe spłaty. Odpisywanie częściowe wartości, zmniejszającej się wskutek zużycia i t. p. (przy inwentowaniu = sporządzaniu inwentarza) (*Wyrazy obce często używane w korespondencji i buchalteryi*, 1899, s. 12);
- damno – opłata dodatkowa pobierana przez bankierów za inkasowanie weksli ze względu na odległość miejsca płatności (tamże, s. 47);
- ewikcyja – poręczenie, pewność, rękojmia (tamże, s. 68);
- faktura – kupiecki rachunek towarów (tamże, s. 89);
- firma – nazwisko, pod którym kupiec prowadzi interes handlowy, używane przy podpisywaniu listów etc. (tamże, s. 89).

3.3. Informacje dodatkowe

Redakcja umieszczała w czasopiśmie wiele wiadomości w formie innej niż artykuły, były to m.in. recenzje, ciekawostki, ogłoszenia czy odpowiedzi na pytania czytelników. Wiadomości te można odnaleźć w periodyku w następujących rubrykach:

1. Bibliografia – oceny i sprawozdania
2. Rozmaitości
3. Ogłoszenia
4. Odpowiedzi od redakcji i Od redakcji
5. Projekt zjazdu buchalterów.

Bibliografia (1899, s. 12–13, 30–31, 48, 69–70, 90–91, 126–127, 155–156, 171–172; 1900, s. 32) to rubryka stanowiąca recenzje literatury przygotowywane przez redakcję miesięcznika. Oceniane podręczniki dotyczą między innymi ubezpieczeń, rachunkowości

kupieckiej, kantorów, korespondencji handlowej i bankowej oraz buchalterii górniczej. Recenzowane są również czasopisma niemieckie i polskie (np. „Wiadomości matematyczne”).

Rozmaitości (1899, s. 14–15, 32, 48, 70–72, 91–92, 127–128, 172, 187–188) to szereg aktualności i ówczesnych ciekawostek ze świata księgowości. W rubryce tej znajdziemy między innymi informacje na temat: egzaminu z rachunkowości państwowej, ogólnej i kupieckiej, obrotu weksłami starego i nowego typu, zmian w ustawodawstwie, sposobu adresowania korespondencji do konsulatów, historii galicyjskiego banku kredytowego. W *Rozmaitościach* znaleźć można także wiadomości ekonomiczne z zagranicy. W numerze 2. (1899, s. 32) można przeczytać notatkę na temat obrotów giełdy wiedeńskiej w 1897 roku, a w numerze 12. (1899, s. 187–188) sprawozdanie z działalności loterii państwowej w okresie od Listopada 1787 do Grudnia 1896. W numerze 3. (1899, s. 70–72) przedstawiono plany założenia krajowego banku hipotecznego w Tyrolu oraz program, założenia, sposób działania i profil potencjalnych członków nowo powstającego stowarzyszenia pracowników instytucji finansowych w Warszawie oraz instytutu buchalterów i rachmistrzów przysięgłych w Rosji (1899, s. 91–92) W *Rozmaitościach* pojawiają się również relacje z konferencji branżowych, między innymi kongresu szkolnictwa kupieckiego oraz międzynarodowego kongresu handlowego.

Ogłoszenia (1899, s. 15–16; 1900, s. 132) to reklamy kierowane do osób głównie zawodowo związanych z rachunkowością. Strony, na których znajdowały się ogłoszenia zazwyczaj nie były numerowane, co sugeruje, że reklamy były dołączane do pisma w formie osobnego dodatku czy broszury. Redakcja w rubryce umieszczała oferty, między innymi przyborów do pisania, galicyjskiego banku kredytowego, książek, nowo powstałych czasopism, drukarni, kursów i prywatnych lekcji księgowości czy fabryki czekolady. Wśród ogłoszeń można znaleźć także reklamę innych czasopism ekonomicznych tamtego okresu np. „Dźwignia”.

Działy Odpowiedzi od Redakcyi (1899, s. 15; 32) i *Od redakcyi* (1899, s. 173–174) stanowią formę komunikacji między redakcją czasopisma a odbiorcami. W rubryce *Od redakcyi* znajdują się prośby do czytelników, sprostowania oraz podsumowania dotychczasowej działalności i plany na przyszłość. Twórcy proszą czytelników, żeby powoływali się na miesięcznik, jeśli to on był źródłem informacji na temat zakupionych książek czy usług. Redakcja oferuje także prowadzenie ksiąg rachunkowych, sporządzanie bilansów czy też sprawdzanie dokumentów i wykazów. Na zakończenie pierwszego roku działalności w liście podsumowującym (1899, s. 173–174) twórcy podkreślają trudności, na które napotkali w trakcie pracy oraz prezentują następujące plany: chęć organizacji zjazdu buchalterów, wprowadzenie nowego cyklu artykułów o dorobku Paciolego, publikowanie trudnych zadań z rachunkowości z rozwiązaniami.

Prezentując *projekt Zjazdu Buchalterów Polskich* („Miesięcznik dla buchaltery”, 1899, s. 128–132, 157–159), autor wśród przyczyny zniesławienia i niepopularności zawodu buchaltera w ówczesnym społeczeństwie polskim podaje między innymi przekonanie ludzi, że trudzenie się handlem jest niepotrzebne oraz brak chęci zrzeszania się

i tworzenia związków zawodowych buchalterów. W założeniu organizatorów celem zjazdu było zjednoczenie wewnętrzne zawodowych księgowych, wspólne działanie na rzecz promocji i rozwoju tej profesji oraz poruszenie kwestii kształcenia zawodowego²⁶.

Wnioski

Rozważania na temat pierwszego polskiego czasopisma fachowego o tematyce księgowej oraz dogłębna analiza zawartych w nim treści pozwala odpowiedzieć na sformułowane we wstępie następujące pytania badawcze:

- 1) Jaka była tematyka artykułów publikowanych na łamach „Miesięcznika dla buchaltery”?
- 2) Co stanowiło inspirację dla autorów artykułów?
- 3) Kim byli twórcy czasopisma?
- 4) Jakie były docelowe grupy odbiorców tego czasopisma?
- 5) Jaki był główny cel publikacji tego miesięcznika?

Odpowiadając na pierwsze pytanie badawcze należy stwierdzić, że czasopismo jest bogate pod względem merytorycznym i porusza wiele zagadnień z zakresu księgowości oraz umiejętności handlowych. „Miesięcznik dla buchaltery” to przede wszystkim zbiór artykułów, ale także szereg informacji dodatkowych, występujących w kilku rubrykach. W prezentowanych tematach i informacjach widać aktualność poruszanych problemów. Redakcja czasopisma przedstawiała różne rodzaje księgowości – od pojedynczej rachunkowości kupieckiej poprzez rachunkowość rolną aż do rewizji. Obok podstaw teoretycznych księgowości czytelnik może zaznajomić się ze sposobami rozwiązywania wybranych problemów ewidencyjnych w praktyce.

Główne źródło inspiracji dla twórców miesięcznika stanowiła rzeczywistość gospodarcza. Sytuacja ekonomiczna, nowo powstające regulacje prawne oraz praktyka ówczesnych księgowych w prowadzeniu ksiąg rachunkowych przekładały się bezpośrednio na tematykę publikowanych artykułów. Ze względu na miejsce wydawania (Lwów) czasopismo w dużej mierze odnosiło się do specyfiki gospodarki Galicji. Przytaczano aktualności ze świata i teorie uniwersalne, jednak nawiązanie terytorialne jest zauważalne. W miesięczniku przedstawiano zagadnienia użyteczne z punktu widzenia ówczesnych księgowych.

Autorzy publikacji zamieszczanych w miesięczniku to specjaliści z zakresu księgowości. Dużą grupę twórców stanowili teoretycy rachunkowości, tj. naukowcy – nauczyciele szkół i uczelni. Drugą grupę autorów artykułów stanowili praktycy rachunkowości, tj. zawodowi buchalterzy, urzędnicy państwowi, rachmistrze. Warto także podkreślić,

---

²⁶ Zjazd ten nie odbył się ze względu na małe zainteresowanie ze strony galicyjskich księgowych (za: Bień, 2007a, s. 17–18).

że część publikacji była zaczerpnięta z zagranicznej prasy specjalistycznej. Mimo że artykuły w periodyku publikowane są w dużej mierze przez teoretyków, charakteryzują się one zrozumiałością i prostotą stylu. Napisane są w sposób fachowy, lecz jasny także dla osób dopiero rozpoczynających naukę księgowości. Zrozumienie specjalistycznych pojęć ułatwia słownik pojęć i tabele oraz przykłady liczbowe wraz z objaśnieniami.

„Miesięcznik dla buchalteryi” był kierowany zarówno do osób zawodowo związanych z księgowością, jak i adeptów buchalterii, którzy nie mieli doświadczenia w prowadzeniu ksiąg rachunkowych. Czytelnicy mogli traktować go nie tylko jako źródło zdobywania wiedzy i umiejętności, ale również jako skarbnicę informacji na temat doskonalenia zawodowego, aktualności branżowych, czy kształcenia wyższego z zakresu buchalterii i handlu. Ze względu na formę, styl, prezentowane treści, autorów oraz grono odbiorców można stwierdzić, że czasopismo ma charakter teoretyczno-praktyczny. Między poszczególnymi numerami czasopisma zostaje zachowana ciągłość i spójność tematyczna. W periodyku publikowano serie wydawnicze i pojedyncze artykuły.

Redakcja w momencie tworzenia miesięcznika postawiła sobie wiele zadań do realizacji. Głównym celem była popularyzacja zawodu buchaltera i fachowej wiedzy księgowej. Poprzez różnorodność publikowanych materiałów i interakcje między redakcją a czytelnikami (rubryki *Odpowiedzi od redakcji* i *Od redakcji*) można stwierdzić, że czasopismo pełniło rolę komunikatora w kręgach osób związanych z księgowością. Szkoda, że z powodów ekonomicznych czasopismo ukazywało się tak krótko. Powodem zaprzestania wydawania pisma był zapewne także brak stowarzyszeń (związków) zawodowych księgowych. Na kolejne trzeba było czekać do 1907 roku, kiedy to powołano do życia „Związek Buchalterów w Warszawie”, a jego pierwszym prezesem był Konrad Czerwiński. Rola jaka wyłaniała się z krótkiej działalności czasopisma, w późniejszych latach była przypisywana właśnie polskim organizacjom księgowym.

Literatura

- Beigel R. (1900), *O ekonomicznem znaczeniu czeku dla handlu i obrotu pieniężnego*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 3, Nr 4.
- Bień W. (1964), *55 lat polskiego czasopiśmiennictwa z zakresu rachunkowości*, „Rachunkowość”, 5 (173), s. 129–134.
- Bień W. (2007a), *Historia organizacji księgowych w Polsce*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa, s. 9–21.
- Bień W. (2007b), *Stulecie warszawskich organizacji księgowych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa, s. 5–9.
- Buchalterya merkantylistyczna (handlowo-przemysłowa)* (1899), „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 2, Nr 3, Nr 4 i 5.
- Buchalterya środkiem dobrobytu wiejskiego* (1899), „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 8.
- Buchalterya u adwokatów* (1899), „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 2, Nr 3, Nr 4 i 5, Nr 6, Nr 8.
- Chajes W. (1899), *Zastosowanie „dziewiątki” przy próbie mnożenia*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 2.
- Danielewicz B. (1899), *Rachunek wspólny (conto a meta)*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 7.
- Danielewicz B. (1899), *W przedmiocie sprawdzania działań arytmetycznych na liczbach całkowitych*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 3.

- Drapala T. (1899), *Instytucja zawodowych kontrolerów ksiąg rachunkowych*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 1, Nr 2.
- Drapala T. (1899), *Wyzsze szkoły handlowe w Szwajcaryi*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 4 i 5.
- Feldman W. (1900), *Stan ekonomiczny Galicyi: cyfry i fakta*, Lwów: nakładem Stanisława Urody (Lwów: druk A. Goldmana).
- Kammermayer H. (1900), *Zamknięcie ksiąg wedle zasad podwójnej buchalteryi*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 3, Nr 4.
- Korespondencya handlowa* (1899), „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 1, Nr 2, Nr 3, Nr 4 i 5.
- Korosteński Z. (1899), *Żywotność nauk handlowych*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 1.
- Łukasza Pacioli Traktat o buchalteryi z roku 1494. Przełożony z języka włoskiego* (1900), „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 3, Nr 4.
- M. S. (1899), *Buchalterya*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 1.
- Miąso J. (1965), *Szkolnictwo handlowe w Królestwie Polskim (1855–1914)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 8, s. 133–168.
- Noniewicz Cz. (2008), *Historia gospodarcza ziem polskich pod zaborami*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 47–72.
- Osiewalska A. (2005–2006), *Polskie piśmiennictwo ekonomiczne sto lat temu*, „Folia Oeconomica Cracoviensia”, 46–47, s. 147–166.
- Ottel K. (1899), *Ćwiczenia w czytaniu pozycyi książkowych*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 9 i 10.
- Pizuński I.W. (1899, 1900), *Rozwój rachunkowości państwowej w Austrii, od 1854 r. do najnowszych czasów*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 4 i 5, Nr 6, Nr 7, Nr 8, Nr 9 i 10, Nr 12, Nr 3, Nr 4.
- Rausch H. (1899), *Zasady buchalteryi podwójnej*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 6, Nr 7, Nr 8, Nr 9 i 10, Nr 11, Nr 12.
- Rawski W. (2006), *Polski rynek prasowy cz. I – czasopisma fachowe*, Izba Wydawców Prasy, Warszawa, s. 7–11.
- Riwnań J. (1899), *Handel wywozowy i nasze szkolnictwo wyższe*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 3.
- Rose E. (1918), *Królestwo Polskie a Galicya. – Droga zbliżenia gospodarczego*, [w:] T. Adamczewski i in., *W przededniu nowych zadań: zbiór studjów o polskich zagadnieniach gospodarczych*, „Ostoja”, Poznań, s. 67–100.
- Schiller R. (1899), *Buchalterya w interesie fabrycznym*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 7, Nr 8, Nr 9 i 10, Nr 11, Nr 12.
- Sojak S., Kowalska M. (2014), *Pierwsze polskie podręczniki z rachunkowości kupieckiej z XIX w.*, [w:] S. Sojak (red.), *Abacus – od źródeł rachunkowości po współczesność*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 139–160.
- Sojak S., Krause S. (2014), *„Miesięcznik dla Buchalteryi” i jego kontynuacje. 115 lat czasopiśmiennictwa polskiego z zakresu rachunkowości*, [w:] S. Sojak (red.), *Abacus – od źródeł rachunkowości po współczesność*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 227–249.
- Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1899*, Nakładem c.k. Namiestnictwa, Lwów, s. 448.
- Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1899*, Nakładem c.k. Namiestnictwa, Lwów, s. 447–448.
- Szycha A. (2014), *Polskie podręczniki z zakresu rachunkowości fabrycznej wydane w XIX wieku*, [w:] S. Sojak (red.), *Abacus – od źródeł rachunkowości po współczesność*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 161–179.
- Ściborski A. (1899), *O rachunkowości w ogóle*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 1.
- Wieniawa-Chmielewski K. (1899), *Nasz program*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 1.
- Winnicka E. (2014), *Rachunkowość na łamach pierwszego polskiego fachowego czasopisma księgowego*, [w:] S. Sojak (red.), *Abacus – od źródeł rachunkowości po współczesność*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 211–226.
- Wrbančić F. (1899), *Czy zaciągać do zbiornika?*, „Miesięcznik dla buchalteryi”, Nr 9 i 10.

- Wyrazy obce używane często w korespondencji i handlu* (1899/ 1900), „Miesięcznik dla buchaltery”, Nr 1, Nr 2, Nr 3, Nr 4 i 5, Nr 6, Nr 3.
- Wysłocka E. (2009), *Polacy a rozwój teorii rachunkowości na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] R. Biadacz (red.), *Wybrane problemy teorii i praktyki rachunkowości*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa, s. 47–52.
- Założenie wyższej szkoły handlowej we Lwowie* (1899), „Miesięcznik dla buchaltery”, Nr 9 i 10.
- Zeszloroczne bilanse handlowe* (1899), „Miesięcznik dla buchaltery”, Nr 4 i 5.

Źródła internetowe

- centrum.nukat.edu.pl (dostęp 04.07.2017).
- <https://www.firmy-ksiegowe.pl> (dostęp 04.07.2017).
- <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp 08.06.2017).
- <http://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/391353> (dostęp: 15.09.2017).

